

CHOPIN

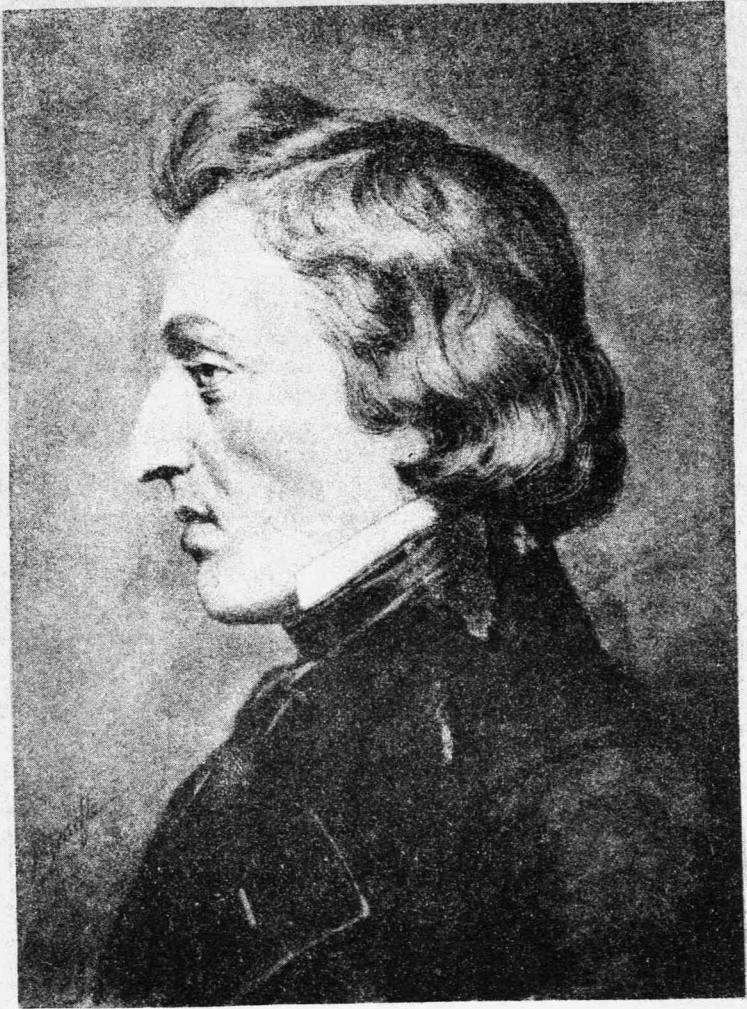

ἸΝΗ συγγραφεὺς λέγει περὶ μουσικῆς ὀμιλοῦσα: «de toutes les façons d'exprimer un sentiment la parole est la plus insuffisante». Ὑπάρχει λοιπὸν ἑτέρα γλῶσσα δι' ἧς ἐκφράζονται τὰ εὐγενέστατα τῶν αἰσθημάτων, αἱ ἀπαύστως μεταβαλλόμεναι καὶ ὀξεῖαι τῆς ψυχῆς συγκινήσεις, καὶ ἡ γλῶσσα αὕτη εἶνε ἡ γλῶσσα τῆς μουσικῆς. Τῷ ὄντι ποῖα λέξεις δύναται νὰ ἐκφράσωσιν ὅ,τι ἐκφράζει ἡ θεία αὕτη γλῶσσα;

Ὑπὸ τοῦ ἀφροῦς καὶ τοῦ ἀμούσου ἡ μουσικὴ θεωρεῖται ἀπλῶς χαρίεις συνδυασμὸς ἤχων, εὐχάριστοι ἀλλ' ἀσήμαντοι ἤχηραὶ δονήσεις· οὕτως ὁ στερούμενος ἀληθοῦς παιδεύσεως θεωρεῖ τὴν μελέτην τῆς μουσικῆς ἀσχολίαν μὴ ἀπαιτούσαν διανοητικὴν ἀσκησιν, ἀλλ' ἀπλῶς πρακτικὴν ἔξιν καὶ ἐπιτηδεϊότητα. Ἄγνοοῦσι δὲ οἱ πολλοὶ ὅτι, τοιοῦτοι ἀπλοὶ τεχνῖται δὲν διαφέρουσι πολὺ τῶν βαναυσουργῶν. Τούτου ἕνεκα εἶνε καὶ τοσοῦτον μικρὸς ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀληθῶν καλλιτεχνῶν καὶ τοσοῦτον μέγας ὁ τῶν μηχανικῶν ἐκτελεστῶν. Ἡ μηχανικὴ ἐπιτηδεϊότης πρέπει νὰ τάσσηται ἐν ἴσῃ μοίρᾳ πρὸς τὰς orgues de Barbarie. Τοῦναντίον διὰ τὸν εἰσδύοντα εἰς τὰ μυστήρια αὐτῆς ἡ μουσικὴ εἶνε γλῶσσα, ἥτις ἐκφράζει τὴν ζωὴν τῆς ψυχῆς. Ὁ ἀληθὴς μουσικὸς ζητεῖ τὴν ἀόρατον καὶ τελείαν μαγεῖαν τῶν ὀνείρων του ἐν τῇ ἀοράτῳ καὶ φυσικῇ καλλονῇ τῆς λατρευτῆς του θεότητος. Ἐν τάξει οὐχὶ ἤττονι τῶν συνθετῶν τάττονται καὶ οἱ καλλιτέχναι ἐκτελεσταί· καθόσον εὐκόλον εἶνε νὰ τρέχωσιν οἱ δάκτυλοι ἐπὶ τῶν πλήκτρων, πόσοι ὅμως αἰσθάνονται καὶ δύναται νὰ μεταγγίσωσι τὰ παθήματα τῆς ψυχῆς των; Ἐπίσης λοιπὸν ἀληθεῖς μουσικοὶ εἶνε καὶ ἐκεῖνοι τῶν ὁποίων οἱ δάκτυλοι ἀποδίδουσι τὴν ἰδέαν τοῦ μουσουργοῦ καὶ τὸ αἶσθημα τῆς καρδίας αὐτοῦ. — Εὐδαίμονες ὅμως οἱ συγκεντροῦντες ἐν ἑαυτοῖς ἀμφοτέρω τὰ πλεονεκτήματα ταῦτα.

Εἰς ἐκ τῶν εὐτυχῶν ἐκείνων θνητῶν, οἵτινες ἀπέδωκαν τὴν ζωὴν τῆς ψυχῆς των ἐν συνθέσει καὶ διὰ τῆς γλώσσης ταύτης τῶν ἤχων, εἶνε καὶ ὁ ἡμέτερος συγγραφεὺς.

Περὶ τούτου γράφων σύγχρονος αὐτοῦ θαυμαστῆς λέγει: «Chopin! γλυκὺ καὶ ἁρμονικὸν πνεῦμα, ποῖα καρδία εἰς ἣν ὑπῆρξεν ἀγαπητός, ποῖον πρόσωπον εἰς τὸ ὁποῖον ὑπῆρξεν οἰκεῖος, δὲν δοκιμάζουσιν εἰς τὸ ἄκουσμα τοῦ ὀνόματός του βαθεῖαν συγκίνησιν ὡς εἰς τὴν ἀνάμνησιν ἀνω-

CHOPIN

τέρου ὄντος, ὅπερ ἠτύχησαν νὰ γνωρίσωσι». Ἀλλὰ δυνάμεθα τὰς λέξεις ταύτας νὰ συμπληρώσωμεν λέγουσαι, καὶ τίς γνωρίσας τὰ περὶ τοῦ βίου του, μελετήσας δὲ καὶ ἐνοήσας τὰ ἔργα αὐτοῦ δὲν αἰσθάνεται τὴν αὐτὴν συγκίνησιν; Ἐλάχιστον δείγμα τοῦ ἀπείρου θαυμασμοῦ ἡμῶν πρὸς τὸ πνεῦμα αὐτοῦ εἶνε αἱ ὀλίγα αὐται γραμμαὶ περὶ τοῦ βίου, τοῦ χαρακτῆρος καὶ τοῦ ἔργου αὐτοῦ, αἵτινες θὰ δώσωσιν, ἐλπίζω, ἔννοιάν τινα τοῦ ἔθνικοῦ ποιητοῦ καὶ αἰδιοῦ τῆς Πολωνίας, τῆς γενεθλίας αὐτοῦ γῆς, τὴν ὁποίαν καίτοι κατέλιπε νεώτατος μὲ τὴν ἐλπίδα βραχείας ἀποδημίας, ἐπαναστάσεις, διάφορα ἄλλα συμβάντα, καὶ τελευταῖον ὁ θάνατος δὲν ἀφῆκον αὐτὸν νὰ τὴν ἐπανίδῃ.

Γνωστὴ γαλλίς συγγραφεὺς καὶ φίλη τοῦ Chopin εἰκονίζει αὐτὸν λέγουσα «γλυκός, εὐαίσθητος, ἐξαισίος ἐν παντί, συνήνου τὴν χάριν τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας πρὸς τὴν σοβαρότητα τῆς ὥριμου. Φυσιογνωμία ἐξαιρετικὴ, ἣτις δὲν προέδιδεν οὔτε γένος οὔτε ἡλικίαν, ἀλλ' ὠμοίαζε πρὸς τὰ ιδεώδη πλάσματα μὲ τὰ ὁποῖα ἡ ποίησις τοῦ μέσου αἰῶνος ἐκόσμηε τοὺς χριστιανικοὺς ναοὺς. Μορφὴ μελαγχολικὴ μὲ ἔκφρασιν ἀβρὰν ἅμα καὶ αὐστηρὰν ἀγνὴν καὶ πλήρη πάθους. Πάντοτε βεβυθισμένους εἰς τὰς ὄνειροπολήσεις του, ἡ πραγματικότης τῷ ἀπήρεσκε. Ἡ ὠραία μορφὴ του συμπαθεστέρα ἔνεκα τῆς ἀσθενοῦς αὐτοῦ κράσεως εἴλκυεν ὑπὲρ αὐτοῦ τὴν συμπάθειαν τοῦ ὠραίου φύλου, ἐνῶ ἀφ' ἑτέρου ἡ δαψιλὴς μόρφωσις τοῦ πνεύματός του, ἡ πρωτοτυπία τῆς συνδιαλέξεώς του, εἴλκυον τὴν προσοχὴν τῶν περρωτισμένων ἀνδρῶν.

Πατρίς τοῦ Chopin εἶνε ἡ Zelazowa Wola πλησίον τῆς Βαρσοβίας, ἔτος δὲ τῆς γεννήσεως αὐτοῦ τὸ 1810. Μειράκιον ἔτι ὁ Chopin ἦτο σύννους, σκεπτικός, πρᾶος καὶ γλυκύτατος τὸν χαρακτῆρα, καθησυχάζων πάντοτε τὴν ἀδημονίαν τοῦ γονέων αὐτοῦ, ἣν διήγειρεν ἡ λεπτοφυῆς φύσις του. Οὐδεμίαν πρωϊότης τῶν φυσικῶν αὐτοῦ δώρων, οὐδὲν δεῖγμα προαγγέλλον ἀξιοσημείωτον ἀνάπτυξιν, ἀπεκάλυψαν ἐν τῇ πρώτῃ νεότητί του μέλλουσαν ὑπεροχὴν πνεύματος ἢ ταλάντου.

Τὰ ἦθη, ἅτινα ἀπὸ παιδικῆς ἡλικίας ἐγνώρισε καὶ ἐν οἷς ἐμεγάλωσεν, ἦσαν ἦθη κύκλου ἀπλοῦ, εἰρηνικοῦ καὶ ἀσχόλου. Αἱ οἰκιακαὶ ἀρεταί, ἡ ἐκπλήρωσις τῶν θρησκευτικῶν καθηκόντων, ἡ αὐστηρὰ κοσμιότης, περιεκύκλουν αὐτὸν μὲ τὴν καθαρὰν ἀτμοσφαιραν, ἐν ἣ ἡ φαντασία του ἀπέκτησε τὴν θαλερότητα σὺν τῇ λεπτότητι τῶν φυτῶν, ἅτινα ὑπὸ τὴν ὕαλον τῶν θερμοκηπίων ἔμειναν ἀνεπηρέαστα τῆς ἐπιβλαβοῦς ἐπιδράσεως τοῦ κονιορτοῦ τῶν ὁδῶν.

Τὰ παραδείγματα ταῦτα τῆς ἀπλότητος ἅμα καὶ τῆς οἰκογενειακῆς περιφανείας ὡς καὶ τῆς εὐλαθείας ἐνεχαράχθησαν ἐν τῇ καρδίᾳ του καὶ ὑπῆρξαν πάντοτε τὰ γλυκύτατα καὶ ἀγαπητότατα εἰς αὐτόν.

Τὴν σπουδὴν τῆς μουσικῆς ἤρχισεν ἐν ἡλικίᾳ 9 ἐτῶν, καὶ πρῶτος διδάσκαλός του ὑπῆρξεν ὁ μαθητῆς τοῦ Sébastien Bach, Zywna, ὅστις διθύθυε τὰς μελέτας του ἐπὶ τὰ ἔχνη σχολῆς ἐντελῶς κλασικῆς. Οὐδεμίαν ματχιοδοξία, οὐδεμίαν φαντασιώδης βλέψις ἐθάμβωσαν τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν γονέων του, ὅτε συμφώνως πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν καὶ τὴν κλίσιν του

ἠσπάσθη τὸ στάδιον τοῦ μουσικοῦ. Οἱ γονεῖς καὶ οἱ συγγενεῖς αὐτοῦ τὸν προέτρεπον εἰς σοβαρὰν καὶ εὐσυνείδητον μελέτην, ἵνα καταστῆ σοφὸς διδάσκαλος. Χάρις δὲ εἰς τὴν γενναίαν καὶ νοήμονα προστασίαν Πολωνοῦ εὐπατριδίου τοῦ Prince Radziwill διασήμου συνθέτου, ὅστις ἐγένωσκε νὰ περιθάλη τὰς τέχνας καὶ τὰς δεξιὰς φύσεις καὶ νὰ θεραπεύῃ τὰς ἀνάγκας εὐγενοῦς σταδιοδρομίας, καθόσον ἦτο εἰς θέσιν νὰ τὰς ἐννοῇ, ὁ Chopin ἐστάλη εἰς ἐν τῶν πρώτων Λυκείων τῆς Βαρσοβίας, ὅπου ἔλαβε τελείαν ἀνατροφήν. Ἐκεῖ διὰ τοῦ θελκτικοῦ καὶ ὁμαλοῦ χαρακτήρος του κατέκτησε τὴν φιλίαν υἱῶν εὐγενῶν οἰκῶν, δι' ὧν εἰσῆχθη εἰς τὰς οἰκογενεῖας των καὶ ἔκτοτε κατέλαβεν ἐν τῇ ὑψηλῇ κοινωνίᾳ θέσιν, ἣν διετήρησε πάντοτε καὶ διὰ τὴν ὁποίαν ἡ φύσις τὸν εἶχε τόσον δαψιλῶς προικίσει.

Εἰς τοὺς εὐγενεῖς τούτους οἴκους τῶν συμμαθητῶν του ἐσχετίσθη μὲ τὰς μᾶλλον διακεκριμένας γυναῖκας τῆς Πολωνικῆς πρωτευούσης, αἵτινες ἀπῆλθον εὐρωπαϊκῆς φήμης, ὅτε ἡ Πολωνία ἐθαυμάζεται διὰ τὸν ὑψηλὸν πολιτισμὸν τῆς, διὰ τὸ κάλλος, καὶ τὴν χάριν τῆς κοινωνίας αὐτῆς. Τὰ ἔτη, ἅτινα διήνησε μετ' αὐτῆς, τῷ ἐγνώρισαν τὰς ἀγνάς χάριτας τῶν θελκτικῶν συμπατριωτῶν του, αἵτινες τῷ ἀφῆκαν ἀνεξάλειπτον ἐνθουσιασμὸν τῆς μαγείας τῶν χαρισμάτων των, ἡ δὲ ἀνάμνησις αὕτη ἔσχεν οὐχὶ ὀλίγην ἐπιρροήν ἐπὶ πολλῶν ἐκ τῶν ἔργων του.

Ἀφοῦ ἐπέρανε τὴν σπουδὴν τῆς ἀρμονίας μετὰ τοῦ καθηγητοῦ του Elsner, οἱ γονεῖς αὐτοῦ ἐπεθύμησαν νὰ ταξειδέσῃ, ἵνα γνωρίσῃ τοὺς ἐξόχους καλλιτέχνας καὶ ἀκροασθῆ ὠραίας ἐκτελέσεις. Ἐπεσκέφθη λοιπὸν τὴν Βιέννην, καὶ ἐκεῖθεν μετέβαινεν εἰς Ἀγγλίαν, ὅτε ἀπρόοπτα συμβάντα τὸν ἠνάγκασαν νὰ μείνῃ ἐν Παρισίοις.

Τὸ Παρισινὸν κοινὸν ἔσχε τότε τὴν εὐτυχεῖαν ν' ἀκούσῃ αὐτὸν ἐν τῇ αἰθούσῃ Pleyel. Καὶ τὰς ἐντυπώσεις τοῦ κοινοῦ τούτου μετέδωκεν ἡμῖν ἀκροατῆς αὐτοῦ ἐκστατικὸς ἄμα δὲ καὶ ἔξοχος μουσικός. Κατὰ τὴν πρώτην ἐμφάνισίν του εἰς τὴν αἰθουσαν Pleyel «τὰ ἀθρόα, λέγει, καὶ παρατεταμένα χειροκροτήματα δὲν ἤρχουν εἰς τὴν ἐκδήλωσιν τοῦ ἐνθουσιασμοῦ ἡμῶν πρὸς μεγαλοφυίαν, ἣτις ἀπεκάλυπτε νέαν φάσιν τοῦ ποιητικοῦ αἰσθημάτος καὶ τοσοῦτον εὐτυχεῖς νεωτερισμούς. Ἐν τούτοις οὐδὲ στιγμήν ὑπέκυψεν ὁ Chopin εἰς τὸ θάμβος καὶ τὴν μέθην τοῦ θριάμβου. Ἄνευ ὑπεροφίας καὶ ἄνευ ψευδοῦς μετριοφροσύνης δὲν ἠσθάνθη τὴν ματαιοφροσύνην, ἣτις χαρακτηρίζει τοὺς νεοτεύκτους τῆς ἐπιτυχίας». Οἱ συμπατριῶται αὐτοῦ ἔχαιρον ἐπ' αὐτῷ, συνεμερίζοντο τὰς ἐπιτυχίας του καὶ ἐσεμνύοντο διὰ τὴν εὐκλείαν του.

Διάφορος ὑπῆρξε πάντοτε ἡ ἀφετηρία τῶν διαφόρων εἰδῶν τῆς εὐγενείας, ἀλλ' ὑψίστη εἶνε ἐκεῖνη ἡ εὐγένεια, ἣτις ἔλκει τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ἀπὸ τοῦ ὑπερόχου πνεύματος καὶ τῆς ὑπερόχου ἠθικῆς. Ἐν τῇ αὐτῇ τάξει δικαιοῦνται νὰ ἀριθμῶνται καὶ οἱ ἀπόγονοι τῶν δημιουργῶν τῆς εὐγενείας, μόνον ἐφ' ὅσον ἔχουσι καὶ οὗτοι τὰς ἀρετὰς ἐκείνων, οἵτινες ἴδρυσαν αὐτήν. Οἱ τοιοῦτοι μόνον εἶνε εἰς θέσιν νὰ διακρίνωσι τοὺς νεωτέρους μύστας τῆς καλλιτεχνίας καὶ τῶν γραμμάτων. Οὕτω δικαιοματικῶς εἰσερχομένη εἰς τὸν περιβόλον τῆς εὐγενείας ἡ ἀριστοκρατία αὕτη, ὡς οὕσα ἀληθῆς, προώ-

ρισται νὰ ῥυθμίζῃ τὸν ἐνθουσιασμόν τοῦ κοινοῦ, καὶ ὀφείλει νὰ χορηγῇ εἰς τὸν ποιητὴν, τὸν καλλιτέχνην καὶ τὸν ἐπιστήμονα πεφωτισμένην προστασίαν. Αἱ τοιαῦται ἀληθεῖς ἀριστοκραταὶ περικλείουσιν ἐν τῷ κόλπῳ αὐτῶν ἄνδρας καὶ γυναῖκας οὐ μόνον τὴν ἱστορίαν τοῦ τόπου αὐτῶν γνωρίζοντας, ἵνα συντηρῶσι τὰς πατρογονικὰς αὐτῶν ἀρετάς, ἀλλὰ καὶ τὰς ὡραίας τέχνας καὶ τὴν ἱστορίαν τῶν ὡραίων τεχνῶν, ἵνα δύνανται οὕτω νὰ προστατεύωσι τοὺς καλλιτέχνας ὑπ' ὧν καὶ αὐτοὶ οὗτοι ἀντιβοηθοῦνται ἀναπτυσσόμενοι. Ὁ μουσουργὸς ὃν θέλομεν ἐξετάσει ἠτύχησε νὰ ἔχῃ φίλην καὶ προστάτιδα τοιαύτην κοινωνίαν· αὕτη δὲ ἠτύχησε νὰ εὐνοήσῃ τοιοῦτον καλλιτέχνην καὶ ἐμπνέται ὑπ' αὐτοῦ.

Ἐν Παρισίοις ἐγένετο οἰκείος τοῦ εὐγενοῦς οἴκου τοῦ Prince Czatoryski, ὅστις μετὰ τῆς συζύγου του καὶ τῆς θυγατρὸς του συνήθροζον περὶ ἑαυτοὺς τὰ λείψανα τῆς Πολωνικῆς κοινωνίας, ἅτινα ὁ τελευταῖος πόλεμος εἶχεν ἐξορίσει. Ἐκεῖ συνήντα τοὺς ἐκάστοτε εἰς Παρισίους ἐρχομένους Πολωνοὺς παρὰ τῶν ὁποίων μαθάνων τὰ ἐν τῇ Πατρίδι του συμβαίνοντα συγχρόνως δὲ καὶ τὰ ποιήματα καὶ δημοφιλῆ καὶ πατριωτικὰ ἄσματα, διετέλει ὡς ἐν μουσικῇ συγκοινωνίᾳ μετ' αὐτῆς. Ὁ Chopin κατέχει θέσιν μετὰξὺ τῶν πρώτων μουσικῶν, οἵτινες ἀντιπροσώπευσαν τὸ ποιητικὸν αἶσθημα, ἀνεξαρτήτως πάσης ἐπιδράσεως σχολῆς τινος. Τὸ ὄνομά του θέλει μείνει πάντοτε ὡς ὄνομα ποιητοῦ ἀποκλειστικῶς Πολωνοῦ. Ἡ Πολωνία ἔσχε πολλοὺς ῥαψωδοὺς, οἵτινες κατέχουσι θέσιν μετὰξὺ τῶν πρώτων ποιητῶν τοῦ κόσμου, οἵτινες προσεπάθησαν νὰ λαμπρύνωσι τὰ μᾶλλον ἀξιοσημείωτα καὶ ἐνδοξα μέρη τῆς ἱστορίας της, καὶ τὰ γραφικώτερα μέρη τοῦ τόπου της καὶ τῶν ἡθῶν της. Ἄλλ' ὁ Chopin ὑπερέβη πάντας διὰ τῆς πρωτοτυπίας του. Ἐψαλλε τὴν δόξαν τῆς πατρίδος του, ὅπως ἡ ἐμπνευσίς του τῷ ὑπηγόρευεν αὐτομάτως, ὑπερέβη πάντας, διότι ἀποδίδων τὰ εὐγενέστατα τῶν αἰσθημάτων, τὰς ἀπαύστως μεταβαλλόμενας συγκινήσεις τῆς ψυχῆς, μετεχειρίσθη τὴν τελειοτάτην γλῶσσαν, τὴν γλῶσσαν τῆς μουσικῆς.

Ὁ Chopin μετέφερεν ἐν τῷ ἔργῳ του τὸ ποιητικὸν αἶσθημα, τὸν ζῆλον, τὸ ἰδεῶδες κοινωνίας, ἣτις ἐπαρουσίασεν ἐφ' ἱκανὸν χρόνον εἶδος χαρακτηριστικὸν τῆς χώρας αὐτοῦ. Αἱ συνθέσεις τοῦ Chopin ἀποτείνονται εἰς τὰ ἀνώτατα νοήματα τῆς διανοίας καὶ τὰς λεπτοτάτας χορδὰς τῆς καρδίας· εἶνε ἢ ἡ εὐθυμὸς ἀνάμνησις τῆς δόξης καὶ τοῦ μεγαλείου τῆς Πολωνίας ἢ ὁ πικρὸς ἀναστεναγμὸς διὰ τὴν ἥτταν τῆς Πατρίδος του, ἣτις ἐπέφερον εἰς τοὺς συμπατριώτας του τὰς σφαγὰς, τὸ πένθος, τὰς δημεύσεις, τὴν πενίαν καὶ τὴν ἐξορίαν· ἐν αὐταῖς ταῖς συνθέσει καταοπτρίζεται τὸ εὐγενέστατον τῶν ἐπιγεῖων αἰσθημάτων, ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν Πατρίδα. Εἶνε δὲ προσωρισμέναι νὰ φέρωσιν εἰς τὴν φιλόμουσον μερίδα παντὸς ἔθνους καὶ κατὰ πάντας τοὺς χρόνους χαρὰν καὶ παρηγορίαν, συγκινήσεις εὐεργετικὰς τὰς ὁποίας τὰ ἔργα τῆς τέχνης διεγείρουσιν ἐν ταῖς πασχούσαις ψυχαῖς τῶν εὐγενῶν φύσεων καὶ ἐνισχύουσιν αὐτὰς οὕτω κατὰ τοῦ φοβεροῦ στοιχείου τῆς πραγματικότητος ἢ τῆς τέχνης ἔχει ἀποστολὴν νὰ διαλλάττῃ πρὸς τὸ ἰδανικὸν καὶ τὸ θεῖον. Τινὰ

τῶν ἔργων του ἐγκλείουσιν ἱστορίαν πιστοῦ αἰσθήματος ἐν ἣ εἰκονίζεται τὸ ἰδανικόν καὶ ἡ χάρις τῆς γυναικός. Τὸ πνεῦμα τοῦ Chopin εἶναι ἡ αἰωνία ἱστορία τῆς λύπης, τοῦ πάθους καὶ τοῦ οὐνείρου. Ὁ Chopin δὲν ἔγραψε δι' ὀρχήστραν, ἀλλὰ περιωρίσθη ἀποκλειστικῶς εἰς τὸ κλειδοκύμβαλον. Ὁ πλοῦτος τῶν ἀρμονιῶν αὐτοῦ τῷ ἐξαρκεῖ, ἵνα ἐκφράσῃ διὰ τῶν λεπτοτάτων στροφῶν τὸ ἀδιάκοπον παράπονον τῶν θλίψεων του, τὴν δραματικὴν ὀρμὴν, τὴν ἡρωικὴν ἢ ἀγροτικὴν εὐθυμίαν καὶ τὸν ἐνθουσιασμόν. Ἡ ἐκφρασις τῶν αἰσθημάτων τούτων μένει πάντοτε ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς γλώσσης τῆς μουσικῆς τέχνης τοῦ Chopin ἄμικτος παντὸς σκοποῦ χυδαίου, παντὸς θρήνου ἀμέτρου καὶ θεατρικοῦ. Ἐνῶ τόσα ἔργα του εἶνε πλήρη τοῦ πατριωτισμοῦ του, ἐκεῖνο τοῦ ὁποῖου οἱ φθόγγοι συνώδευσαν αὐτὸν μέχρι τοῦ τάφου, εἶνε τὸ κυρίως πατριωτικόν αὐτοῦ ἔργον, ἀποπνέον ἀναστεναγμούς καὶ προσευχὴν. Οὕτω ἡ Marche Funèbre, μενενεχθεῖσα εἰς ὀρχήστραν ὑπὸ τοῦ Reber καὶ ἐκτελεσθεῖσα κατὰ πρώτην φορὰν κατὰ τὴν ἐκφορὰν του, ἐγκλείει τὴν θλίψιν ὀλοκλήρου ἔθνους θρηνοῦντος παρελθὸν μεγαλείον ἐν ἤχοις μεγαλοπρεπέσι καὶ σπαραξικαρδίαις. Τὸ αἶσθημα μουσικῆς ἐλπίδος, ἐκκλησις πρὸς τὸν θεῖον οἶκτον, χριστιανικὴ ἀνοχὴ πικριῶν καὶ συμφορῶν μετὰ χριστιανικῆς ὑπομονῆς ἀντηχοῦσιν ἐν τῷ ἄσματι τούτῳ, οὕτινος ἡ ἰκεσία εἶνε τόσον θλιβερά. Οἱ λυπηροὶ φθόγγοι τῆς Marche Funèbre, δι' ὧν αὐτὸς ἐξέφραζε τὰ δεινὰ τῆς πατρίδος του καὶ ἰκέτευεν ὑπὲρ αὐτῆς, ἦσαν προληπτικῶς μεστοὶ τῶν δακρῶν, ἅτινα ἔμελλον νὰ συνοδεύσωσιν εἰς τὸν τάφον ἐκεῖνον, ὅστις ἠγνόησε τίνι τρόπῳ θρηνοῦσι τὰς μεγάλας ἀπώλειαι, μεστοὶ τῆς θλίψεως, ἣν θὰ ὑφίσταντο οἱ Πολωνοὶ κατὰ τὴν ἀπώλειαν τοῦ ἔθνικοῦ αὐτῶν μουσουργου.

Ἄλλὰ μόνη ἡ δημιουργικὴ ἐργασία δὲν ἱκανοποιεῖ τὸ εὐγενὲς πνεῦμα τοῦ Chopin, ὅστις ζῆτεῖ νὰ καταστήσῃ κοινωνοὺς τῆς τέχνης καὶ τῆς μυστηριώδους ἐξάρσεως τῶν μεγάλων μουσικῶν πνευμάτων καὶ ἄλλους διὰ τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ. Οὕτω τὰ μαθήματα, ἅτινα ἀπαύστως καὶ εὐσυνειδήτως ἐδίδεν, ἀπετέλουν τὸ καθημερινόν αὐτοῦ καθήκον. Ὡς πάντες οἱ ἀληθεῖς εὐεργέται τῶν κοινωνιῶν, ὁ Chopin τὴν πεφωτισμένην διδασκαλίαν ἐθεώρησεν ὡς τὴν ἀληθῆ τῆς ἀνθρωπότητος τροφήν. Αἱ μάλλον διακεκριμέναι γυναῖκες τῶν Παρισίων ἐθεώρουν ἑαυτὰς εὐτυχεῖς νὰ τὸν ἔχωσι διδάσκαλόν των. Ὁ δὲ Chopin διὰ τῆς διδασκαλίας ὠδήγει τὰς μαθητριάς αὐτοῦ εἰς τὰ θέλητρα τῆς σκέψεως καὶ τῆς ιδέας, εἰς ἐπίτευξιν τοῦ ὠραίου, δι' οὗ λαμβάνει ἡ ἀνθρωπίνη καρδία φάρμακον κατὰ τοῦ πραγματικοῦ βίου.

Ἐν τούτοις αἱ συγκινήσεις, αἱ ἀγωνίαι ἃς ὑφίστατο ὅτε μετήγγιζε τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν του εἰς τὰς συνθέσεις καὶ τὰς ἐκτελέσεις του, εἶχον ὑποσκάψει τὴν ἀσθενῆ ὑγίαν του, φέρουσαι τὸ πνεῦμα αὐτοῦ εἰς ἐρεθισμόν παραπλήσιον τῆς παραφροσύνης καὶ καθιστώσαι βορὰν τοῦ αἰσθήματος τὸ νευρικόν αὐτοῦ σύστημα.

Ἐπὶ τινὰ χρόνον ἀφῆκε τοὺς Παρισίους καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὰς Βαλεαρδίδας νήσους, ὧν αἱ γλυκεῖαι καὶ βαλσαμώδεις αὔραι εἶναι τοσοῦτον εὐ-

νοῖκαὶ διὰ τοὺς στηθικοὺς, συνοδευόμενος ὑπὸ τῆς George Sand, ἥτις τὸν ἐνοσῆλευσε μετὰ μητρικῆς στοργῆς. Κατὰ τὴν διαμονὴν του ὑπὸ τὸν ἀνέφελον οὐρανὸν τῆς μαγευτικῆς νήσου Majorque ἡ ὑγεία του ἐβελτιώθη· πολλὰ δὲ τῶν θεῶν αὐτοῦ ἐμπνεύσεων ὀφείλονται εἰς τὰς ἡμέρας, καθ' ἃς ἐρέμβαζε παρὰ τῆ ἀνοθοφειῖ ἀκτῆ τῆς Μεσογείου. Ἐκεῖθεν, ἐπέστρεψεν εἰς Παρισίους μὲ ὄψιν ὑγιᾶ, ἥτις ὁμως δὲν ἐβράδυνε νὰ ὑποκύψῃ ὑπὸ τὸ βᾶρος τῆς ἀπογοητεύσεως, ἥτις ἀνέμενον αὐτόν, ἀπέναντι τῆς ἐλλείψεως ἰδανικότητος παρὰ τῆ γυναίκα, τῶ πλάσματι τούτῳ τῆς δημιουργίας, τὸ ὅποιον ἐθεώρει ὡς ἐκπροσωποῦν τὸ ἰδεώδες.

Τὸ ὄνειρον τοῦ Chopin ἦτο νὰ λάβῃ σύντροφον τῆς ζωῆς του τὴν George Sand, ἀλλ' αἱ περὶ ἠθικῆς ἰδέαι τῆς κυρίας Sand ἦσαν ἀντίθετοι πρὸς τὰς ἰδέας τῆς τιμίας καὶ εὐγενοῦς ψυχῆς τοῦ Chopin. Ἀκολούθως πολλάκις ὁ Chopin ἔλεγεν αἰ μακρὰ αὕτη φιλία, ὁ ἱερός οὗτος δεσμός θραυσθεὶς, ἔθραυσε τὴν ζωὴν μου, πᾶσαι αἱ χορδαί, αἵτινες μὲ προσήρτων εἰς τὴν ζωὴν ἐθραύσθησαν». Ἐκτοτε ἡ ὑγεία του κατέρρεεν ἐπαισθητῶς.

Ὑπὸ τὸ κράτος ἀπαρηγορήτου μελαγχολίας, ἥτις διὰ μαγικῶν ἐφωδῶν ἐπαυξάνει τὰς τρικυμίας τῆς ψυχῆς, προσδοκῶν τὸν θάνατον ἐξῆτει τὴν λήθην ἐν τῷ καθημερινῷ μόχθῳ, κατέστη δὲ τοσοῦτον ὠχρὸς, ὥστε δὲν τὸν ἀνεγνώριζέ τις. Ὅπως ἀπομακρύνῃ τὰς θλιβεράς του ἀναμνήσεις, ἃς εἶχε ζώσας ἐνώπιόν του ἐν Παρισίοις, ἀπεφάσισε νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ εἰς Λονδίνον ταξιδεῖδιόν του, τὸ ὅποιον ἐσχεδιάζε, ὅτε ἡ νεότης καὶ ἡ ζωὴ τῷ ἐπαρουσίαζον τὰς μάλιστα μειδιώσας τῶν ἐλπίδων. Πρὶν ἀφήσῃ τοὺς Παρισίους, τὸ πιστὸν καὶ ἐκλεκτὸν κοινὸν του τὸν ἤκουσε διὰ τελευταίαν φορὰν ἐν τῇ αἰθούσῃ Pleyel, ὅπου καὶ ἐγὼ νεωτάτη ἀκόμη μαθήτρια καὶ ἐλαχίστη τῆς θείας τέχνης θεραπείαινα ἔσχον τὴν μεγάλην εὐτυχίαν νὰ παίξω τῷ 1884.

Θέλων ἴσως ὁ Chopin ν' ἀποφύγῃ τὰς συγκινήσεις, αἵτινες προηγούνται τελευταίου ἀποχαιρετισμοῦ, ἀνεχώρησεν ἐν πάσῃ σπουδῇ. Ἐκτοτε ἀπέβη σιωπηλότερος ἢ ποτε. Ἄμα τῇ ἀφίξει του εἰς Λονδίνον ἡ ἀριστοκρατία τῷ ἠνέφξε τὰς θύρας. Ἐν τῷ οἴκῳ τῆς πριγκηπίσσης τῆς Sutherland ἐγνώρισεν τὴν Βασίλισσαν τῆς Ἀγγλίας, ἔδωκε δὲ καὶ δύο μουσικὰς ἀκροάσεις εἰς τὸ κοινὸν καθ' ἃς ἐπευφημήθη ἐνθουσιωδῶς. Ἀναστρεφόμενος πολὺ μετὰ τῆς ὑψηλῆς κοινωνίας, ἐξετέθη εἰς ἀγρυπνίας καὶ κόπους, οἵτινες ἐδεῖνον τὴν κατάστασίν του. Ταῦτα ἔδωκαν δεδικοιολογημένην ἀφορμὴν εἰς φίλον αὐτοῦ νὰ λέγῃ ὅτι αἴσως ἤθελε νὰ καταλίπῃ τὴν ζωὴν χωρὶς νὰ ἐννοήσωσιν τὸν σκοπὸν του, ἴσως ἐπεθύμει νὰ ἀποθάνῃ χωρὶς οὔτε τύψιν συνειδήσεως νὰ προξενήσῃ εἰς οὐδένα, οὔτε νὰ χορηγήσῃ εὐχαρίστησιν εἰς ὃν τινα θὰ ἦτο τὸσον σκληρός, ὥστε νὰ εὐχαρίστηθῇ μανθάνων τὸν θάνατόν του». Ἀψηφῶν τὰς συμβουλὰς τῶν ἰατρῶν ἀπῆλθεν εἰς Ἐδιμβούργον, ὅπουθεν ἐπανῆλθεν εἰς Λονδίνον εὐρισκόμενος ἐν τῷ τελευταίῳ σταδίῳ τῆς φθίσεως. Ἐκεῖ ἔδωκε τὸ τελευταῖόν του μουσικὸν ἀκρόαμα ὑπὲρ τῶν Πολωνῶν, τελευταίαν ἐνδειξίν ἀγάπης πρὸς τὴν Πατρίδα του, τελευταῖον βλέμμα, τελευταῖον ἀναστ-

ναγμόν. Τότε ἐπέστρεψεν εἰς Παρισίους. Ἐκτοτε δὲν ἠγέρθη σχεδὸν τῆς κλίνης καὶ ἀπέφευγε νὰ ὀμιλῇ. Αἱ τελευταῖαι ἡμέραι του ὑπῆρξαν ὠραῖαι ὡς ὀλόκληρος ὁ βίος του, διότι διετήρησε πάντοτε ἐξαισιάν ἐσωτερικὴν ἀγνότητα, ἣν αἱ θύελλαι τῆς ζωῆς δὲν κατώρθωσαν νὰ ταραξοῦσι, διότι οὐδέποτε ἐμείωσαν τὴν κλίσιν του πρὸς τὸ ὠραῖον καὶ τὸ ἀγαθόν. Εἰς τῶν μᾶλλον διακεκριμένων ἀνδρῶν τῆς Πολωνικῆς μεταναστεύσεως, ὁ κληρικὸς Alexandre Jelowicki καθημερινῶς τὸν ἐπισκέπτετο· τῷ διηγείτο τοὺς διωγμοὺς οὓς ὑπέστη κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἡ ἐκκλησία ἐν Πολωνίᾳ καὶ τὴν καταδίωξιν τῶν Πολωνῶν μαρτύρων, οἵτινες ἀρνήθητες νὰ ἐγκαταλείψωσι τὴν πίστιν των, ὑπέστησαν σκληρὸν θάνατον. Αἱ ὀμιλῖαι αὗται μετέφερον αὐτὸν εἰς τὴν φιλότιν του Πατρίδα τὴν ὁποῖαν ἐβλεπε μὲν πλέον ἢ ποτὲ καταμαστιζομένην, καθημαγμένην καὶ ἐσπαραγμένην, ἐνεψυχοῦτο ὅμως, φανταζόμενος αὐτὴν ἀκράδαντον εἰς τὰς πεποιθήσεις της καὶ οὕτω βασιλίσσασαν ὑπὸ τὸν ἀκάνθινον στέφανον. Οὐδεμία ἔμενε πλέον ἐλπίς ζωῆς. Τὸ μοιραῖον τέλος τοῦ μουσουργοῦ ἤγγιζεν. Αἱ ἡμέραι παρήρχοντο καὶ ἡ θανάσιμος σκιά ἐχαράσσετο ἐντονωτέρα· ὁ ἀγαπητὸς αὐτοῦ μαθητῆς Gutmann καὶ ἡ ἀδελφὴ του, ἥτις ἦλθεν ἐκ Βαρσοβίας ἐπὶ τούτῳ, δὲν ἀπεμακρύνοντο οὐδὲ στιγμὴν ἀπ' αὐτοῦ· ἀλλὰ καὶ οἱ ἐπισκεπτόμενοι αὐτὸν δὲν ἠδύναντο νὰ ἀπομακρυνθῶσι τοῦ θεάματος τῆς τόσο ὠραίας, τόσο μεγάλης ταύτης ψυχῆς. Μάρτυς τῶν τελευταίων ὥρῶν τοῦ Chopin καὶ ἐκστατικὸς αὐτοῦ λάτρης περὶ αὐτῶν ὀμιλῶν, δικαίως λέγει· «Ὅσον σφοδρὰ καὶ ἂν εἶνε τὰ πάθη, ἅτινα συνταράττουσι τὰς ἀνθρωπίνας καρδίας, ὅσην δύναμιν ἡ ἀδιαφορίαν καὶ ἂν δεικνύη τις πρὸ συμβάντων ἀπροόπτων, ἅτινα ὤφειλον ὅμως νὰ ἐμποιῶσι μεγαλειτέραν αἴσθησιν, ἢ θεὰ βραδέως καὶ ὠραίου θανάτου δημιουργεῖ ἐπιβλητικὴν μεγαλοπρέπειαν, ἥτις συγκινεὶ καὶ ὑψώνει τὰς ψυχὰς τὰς ἥκιστα προητοιμασμένας διὰ τὰς ἀγίας ταύτας στιγμάς.

Ἡ βραδεῖα καὶ βαθμιαία ἀναχώρησις τοῦ ἀνθρώπου διὰ τὰς ἀγνώστους χώρας, ἡ μυστηριώδης ῥοπή τῶν μυστικῶν προαισθημάτων του, τῶν ἀνερμηνεύτων ἀποκαλύψεων, ἃς λαμβάνει περὶ τῶν ἀναμνήσεων τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν πράξεων του ἐπὶ τῆς στενῆς ὁδοῦ, ἥτις χωρίζει τὸ παρελθὸν ἀπὸ τὸ μέλλον, τὸν χρόνον ἀπὸ τὴν αἰωνιότητα, μᾶς συγκινεὶ βαθύτερον ἀπὸ τὸ οἰοῦναι ἄλλου ἐν τῷ κόσμῳ. Ἡμέραν τινα περὶ τὴν δύσιν τοῦ Ἥλιου μετὰ ὀξείαν κρίσιν, παρατηρήσας ἰσταμένην πρὸ τῶν ποδῶν τῆς κλίνης του τὴν ἀγγελόμορφον Κόμησσαν Delphine Potocka, ἐλθοῦσαν ἐκ Πολωνίας ἐπὶ τῷ ἀγγέλματι τοῦ προσεγγίζοντος τέλους του, παρεκάλεσεν αὐτὴν νὰ ψάλη, τότε μετέφερον τὸ κλειδοκύμβαλον εἰς τὸ δωμάτιόν του καὶ ἡ Κόμησσα μετ' ἐκφράσεως πλήρους πάθους ἔψαλε τὸν πρὸς τὴν Παρθένον ὕμνον, ἐκεῖνον ἀκριβῶς, ὅστις ἔσωσε τὴν ζωὴν τοῦ Stradella· λυγμοὶ ἦσαν τοῦ ἄσματος της ἡ συνοδία, ἐνῶ τὰ δάκρυα ἔρρεον ἐπὶ τῶν παρειῶν της.

Τὸ αὐξάνον σκότος ἔχυνε τὰς μυστηριώδεις σκιάς του εἰς τὴν θλιβεράν ταύτην σκηνήν. Κατὰ τὰς στιγμάς αὐτάς ὁ θεῖος Chopin δὲν ἐξηκο-

λούθει ἄρα ἰσχυρότερον τὸν μονόλογον ὀλοκλήρου τοῦ βίου του μετὰ τοῦ Πλάστου του ;

Αἱ εὐχαί, ἃς ἐξέφρασε κατὰ τὰς τελευταίας στιγμὰς του, μαρτυροῦσι τὴν ἐπιβλητικὴν γαλήνην μεθ' ἧς ἔβλεπε τὸ προσεγγίζον τέλος του. Ἐξεδήλωσε τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἐνταφιασθῇ μετὰ ἐνδύματα, ἅτινα ἐφόρει κατὰ τὰς μουσικὰς του ἐκτελέσεις. Διὰ τοῦ σιωπηροῦ τούτου συμβόλου ἐμαρτύρει τὸν ἐνθουσιασμόν τὸν ὁποῖον διετήρησεν ἀκραιφνῆ καθ' ὅλον τὸν βίον του πρὸς τὴν τέχνην του, λατρεύων τὰ μυστηριώδη μεγαλεῖά της καὶ τὰς ἔτι μυστικωτέρας ἀποκαλύψεις αὐτῆς.

Τὴν αὐτὴν νύκτα παρόντων τῶν φίλων του μετέλαβε τῶν ἁγίων μυστηρίων καὶ εἶπεν ἀπὸ μνήμης τὰς λιτανίας καὶ τὰς προσευχὰς τῶν ἀγωνιῶντων. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς αὐτῆς εὕρισκετο ἐν εἶδει σπασμωδικῆς ναρκώσεως.

Ἦτο ἡ 17 8βρίου 1849 ὥρα 2 ὅτε ἤρχισεν ἡ ἀγωνία· ὁ ψυχρὸς ἰδρῶς ἔρρεεν ἀπὸ τὸ ἀλαβάστρινον μέτωπόν του καὶ ὁ θεῖος μουσικὸς ἀποδίδων τὴν ψυχὴν του εἰς τὸν κόλπον τοῦ Οὐρανίου Πατρός του, ἀφῆκεν εἰς τὴν γῆν θεῖαν ἡχώ τῶν ὄσων ἠσθάνθη, ἠγάπησε καὶ ὑπέστη. Ὅτε αἱ θύραι τοῦ δωματίου του ἠνεώχθησαν, τὸ πλῆθος ὤρμησε περὶ τοῦ ἀψύχου σώματός του καὶ ἐπὶ πολλὴν ὥραν δὲν ἠδύνατο νὰ κρατήσῃ τὰ δάκρυά του.

Ἐπειδὴ δὲ πάντες ἐγνώριζον ὅτι ἠγάπα τὰ ἄνθη, τὴν ἐπαύριον τοῦ θανάτου του ἡ κλίνη ἐν ἣ ἔκειτο καὶ τὸ παραπλεύρως δωματίον ἦσαν τόσον πλήρη ἀνθῶν, ὥστε ἐφαίνετο ὡς ἀναπαυόμενος ἐντὸς κήπου. Ὁ θάνατος εἶχεν ἀποδώσει εἰς τοὺς λεπτοὺς τοῦ προσώπου του χαρακτῆρας τὴν ἀρχικὴν των χάριν, νεαρὰν ὄψιν, καθαρότητα καὶ γαλήνην.

Τῆ 30 8βρίου ἐψάλη ἡ νεκρώσιμος ἀκολουθία ἐν τῷ ναῷ τῆς Μαγδαληνῆς, ὅπου κατ' ἐκπεφρασμένην εὐχὴν του ἐξετελέσθη τὸ Requiem τοῦ Mozart, ὅπερ ἀπὸ τῆς ἡμέρας τοῦ θανάτου του μέχρι τῆς ἡμέρας τοῦ ἐνταφιασμοῦ του οἱ ἄριστοι τῶν Παρισίων μουσικοὶ καλλιτέχναι ἐμελέτησαν, ἵνα ἐκτελέσωσιν αὐτὸ ἐπαξίως καὶ τοῦ συνθέτου του, οὐτινος τὸ πνεῦμα ἐλάτρευεν ὁ Chopin καὶ ἀξίως τοῦ νεκροῦ ἐκείνου ὑπὲρ οὗ ἀνεπέμπετο ἡ προσευχὴ πρὸς τὸν Πλάστην.

Τὸ πένθος ὠδήγησεν ὁ Prince Adam Czatoryski Meyerbeer, τὰς ταινίας ἐκράτουν ὁ Prince Alexandre Czatoryski, ὁ Delacroix, ὁ Franchomme καὶ ὁ Guthmann.

Κατετέθη δὲ ὁ Chopin ἐν τῷ κοιμητηρίῳ τοῦ Père Lachaise μεταξὺ τοῦ Bellini καὶ τοῦ Cherubini.

« Ὑπάρχουσι διάφορα εἶδη στεφάνων λέγει ὁ Goethe· τινὰ τούτων εὐκόλως δύναται τις νὰ δρέψῃ καὶ περιπατῶν ».

« Τῶν στεφάνων τούτων ἡ βαλσαμώδης δρόσος θέλγει ἐπὶ τινὰς στιγμὰς »· δὲν δυνάμεθα ὅμως νὰ θέσωμεν αὐτοὺς παρὰ τοὺς στεφάνους οὓς ὁ Chopin ἐκτῆσατο δι' ἐνδελεχοῦς καὶ παραδειγματικῆς ἐργασίας, δι' ἀληθοῦς ἀγάπης τῆς τέχνης, διὰ θλιβερᾶς συναισθήσεως τῶν συγχινήσεων, ἃς ἐξέφρασεν ἐν τοῖς ἔργοις του, ἀφοῦ ὁ Chopin δὲν ἐζήτησε τοὺς εὐα-
λῶτους στεφάνους, δι' οὓς ἡμεῖς ἐγκαυχώμεθα.

Μία τῶν γλυκυτέρων καὶ συγκινητικωτέρων ἀναμνήσεων τῆς ζωῆς μου θὰ εἶνε ἡ ἐπίσκεψίς μου εἰς τὸ κοιμητήριον τοῦ Père Lachaise, εἰς τὸν τόπον ὅπου κατεκλίθη τὸ σῶμα μουσικοῦ τοῦ ὁποίου ἡ καρδιά μέ-
χρις ἐσχάτων ἐστέναζε διὰ τὴν πατρίδα του.

Πρὸ τοιούτου τάφου ἡ φαντασία τοῦ ἐπισκέπτου πλέκει ἀμάραντον καὶ ἀόρατον στέφανον εὐλαθείας πρὸς τὸ Πνεῦμα!

ΕΡΑΣΜΙΑ Ν. ΚΑΛΛΙΣΠΕΡΗ

ΓΕΝΙΚΑΙ ΓΡΑΜΜΑΙ

— Ἐκ παλαιοῦ ἔρωτος, δύναται νὰ κάμῃ τις ὅ,τι θέλει, ἔστω καὶ ἓνα νέον ἔρωτα. — Τὰ πάντα ἐκτός τῆς φιλίας.

— Κατὰ τινα γνώμην διὰ τὸν μαντεύοντα τὸν χαρακτήρα ἀνθρώπου τινος, ἐκ τοῦ γραφικοῦ αὐτοῦ χαρακτήρος, μία ὑπογραφή εἶναι ἐκδηλωτικωτέρα ἢ δεκαετῆς βίος στενοτάτης οἰκειότητος.

— Ὁ καλλίτερος τρόπος ν' ἀγαπᾶ κανεὶς τὴν γυναϊκᾶ του εἶναι νὰ κάμῃ ὅ,τι θέλει.

— Ὁ ἄνθρωπος ὑποχρεοῦται νὰ ἐνεργῇ ὡσεὶ ἡδύνατο τὰ πάντα καὶ νὰ ἐγκαρτερῇ ὡσὰν νὰ μὴ ἡδύνατο τίποτε.

— Κατὰ τινα παρατήρησιν, ἐκ τῶν γυναικῶν ὅσαι φυτοφαγοῦσιν ἔχουσι δροσερωτέραν τὴν ὕψιν.

— Ὑπάρχουσι πολλαχοῦ γυναῖκες, ἀποστρεφόμεναι τὸ ὄν ὅπερ ἐγέννησαν, ὅπως ὑπάρχουσι γυναῖκες δυστυχεῖς, διότι δὲν ἔχουσι τέκνα.

— Ἡ ἀνία εἶναι τὸ μέγιστον τῶν δεινῶν· διὰ πολλῆς γενναιότητος δύναται τις νὰ ὑπερικήσῃ τὰς μεγαλειτέρας θλίψεις, οὐδέποτε ὁμως νὰ κατισχύσῃ τῆς ἀνίας.

— Κατὰ τὴν Γεωργίαν Σάνδη, ἡ ὠχρότης ἐξιδανικεῖ τὴν καλλονὴν τῶν Γυναικῶν καὶ ἐξευγενίζει τὴν νεότητα τῶν ἀνδρῶν. Ἐννοεῖται ὅτι πρέπει νὰ ᾔνε φυσική.

— Ἐκαστος ἄνθρωπος ὡς καὶ πᾶν ἐμπόρευμα ἔχει τὴν τιμὴν του.

— Οἱ ἄνδρες ἐρυθριῶσι πλειότερον τῶν γυναικῶν. Αἱ γυναῖκες ἐρυθριῶσι μᾶλλον περὶ τὸ οὐς ἢ ἐπὶ τῆς παρεῖας. Καὶ τὸ ἐρύθημα τοῦτο εἶναι σημεῖον διὰ τὸν ἄνδρα, ὅτι ἔκαμεν ἐντύπωσιν. Ἐὰν οὗτος προσέχη τὸ ἀριστερὸν οὐς, δυνατὸν νὰ ἴδῃ τι, τὸ ὁποῖον νὰ σημαίνῃ ὅτι πρέπει νὰ λογίζηται εὐτυχῆς.

— Οἱ παρατηρηταὶ διακρίνουσι μακρόθεν τινά, ἐὰν ᾔνε ἀνὴρ ἢ γυνὴ, οὐχὶ ἀπὸ τὸ ἔνδυμα ἢ τὸ πρόσωπον, ἀλλ' ἀπὸ τὰς κινήσεις. Αἱ κινήσεις τοῦ χαριεστεροῦ ἀνδρὸς δὲν ἐνέχουσι τὴν ἐλαχίστην χάριν παραβαλλόμεναι πρὸς τὰς λιγέσσας γραμμὰς, ἃς προσλαμβάνουσι τὰ μέλη πασῶν σχεδὸν τῶν γυναικῶν. Ἀπλῆ κίνησις τοῦ βραχίονος πρὸς τὴν κεφαλὴν, προδίδει εἰς τὸ ὄμμα τοῦ παρατηρητοῦ τὸ φύλον τοῦ πρὸ αὐτοῦ ἀνθρώπου. Ἐὰν τις ἀμφιβάλλῃ, ἃς συγκρίνῃ τὴν ἀδείξιαν καὶ ἄχαριν κινήσιν τῆς χειρὸς τοῦ ἀνθρώπου, διευθετοῦντος τὴν κόμην αὐτοῦ, πρὸς τὴν ὑγρὰν καὶ μαλακὴν χάριν, μεθ' ἧς ἐκτελεῖ τὸ αὐτὸ κίνημα ἢ γυναικεῖα χεῖρ.

— Οἰονδήποτε χρέος τὸ ὁποῖον παραλείπομεν, ἐπισκοτίζει ἀλήθειάν τινα, τὴν ὁποίαν ἔπρεπε νὰ γνωρίζωμεν.

— Ἡ ποικιλία τῆς ἐνεργητικότητος καὶ τῶν ἀσχολιῶν τοῦ βίου, διατηρεῖ τὸ σῶμα καὶ τὸ πνεῦμα εἰς θαυμάσιον βαθμὸν εὐρωστίας.

— Ὑφίστανται δύο ὑποκρισίαι, ἡ ὑποκρισία τῶν σοβαρῶν ἀνθρώπων καὶ ἡ ὑποκρισία τῶν φαίδρων ἀνθρώπων. Ἡ πρώτη, ἣν ὑποπτεύομεθα ἐκ τῶν προτέρων εἶναι σχεδὸν ἀβλαβής. Ἡ δευτέρα, καίτοι ὑπάρχουσι πολλὰ παραδείγματα, ἀποβαίνει ἀφορμὴ τῆς καταστροφῆς πολλῶν.

— Συνήθως συγχωροῦμεν τὸν κακολογήσαντα ἡμᾶς. Οὐδέποτε ὁμως τὸν ἐπαναλαβόντα ἡμῖν τὴν κακολογίαν.